

גיטיין ז

משה שווערד

1. תוספות מסכת גיטיין דף ו עמוד ב

ערבתם - פי' בקונטרס עירובי הצירות ואין נראה אלא כמו שפי' בקונט' בבמה מדליקין (שבת דף לד.) דפריך התם הא גופא קשיא אמרת עם חשיכה ערבתם הא ספק חשיכה לא והדר תני ספק חשיכה מערבין ומשני כאן בעירובי תחומין פי' בקונט' דרישא בעירובי תחומין דבספק חשיכה אין מערבין וכן פ"ה והיינו משום דבעירובי תחומין מחמירין טפי שיש לה סמך מן הפסוק וכן משמע בפ' מי שהוציא אוהו (עירובין דף מו:) גבי הלכה כדברי המיקל בעירוב רב פפא אמר אצטריך סד"א ה"מ בעירובי הצירות אבל בעירובי תחומין אימא לא.

2. ספר דבר יעקב

(ל) תד"ה ערבתם - פי' בקונ' עירובי הצרות ואין נראה וכו' ומשני כאן בעירובי תחומין וכו' והיינו משום שבעירובי תחומין מחמירים טפי - הפנ"י מקשה דא"כ יש סתירה ברש"י. ומתיר הפנ"י שעירובי תחומין רגילים להניח בסוף התחום דהיינו בסוף אלפים אמה ואין זמן ללכת לשם בבין השמשות, וא"כ אין לו לשאול האם עירבו עירובי תחומין כיון שבל"ה אין זמן להניח העירוב, וגם אין רגילים להניח עירובי תחומין אלא לצורך מצוה, ולכן לגבי השאלה ששואל האדם בתוך ביתו מפרש רש"י עירובי הצרות, כיון שאינו שכיח שישאל על עירובי תחומין, אבל לגבי הדיון של הגמ' בשבת דמשמע מלשון המשנה דספק חשיכה אסור לערב, ופריך דמתר לעשות בבין השמשות, בזה מודה רש"י שהכוונה לעירובי הצרות שהוא יותר קל, והא דקתני שאומר סמוך לחשיכה היינו משום עירובי תחומין. ונראה כוונתו דמשום אותם מיעוט פעמים ששואל על עירובי תחומין [כאשר מערב במקום קרוב], תיקנו שישאל קודם חשיכה גם על עירוב הצרות. בש"י ר' דוד [אות קמח] מנסים דעירובי תחומין אין אדם מניח בכל שבת, ובמשנה משמע ששואל

בכל שבת האם ערבתם, ולכן רש"י מפרש דקאי אעירובי הצרות שאדם רגיל לעשות בכל שבת.

3. פני יהושע מסכת גיטיין דף ו עמוד ב

תוספות בד"ה ערבתם פירש בקונטרס עירובי הצירות ואין נראה אלא כמו שפירש בקונטרס כו' דרישא בעירובי תחומין כו' עכ"ל. ולפי"ז קשיא לשון רש"י אהדדי. אמנם לענ"ד נראה ליישב דקשיא לי עוד למה הוצרכו ליתן טעם דבעירובי תחומין צריך לומר עם חשיכה ולא ספק חשיכה משום דחמיר טפי ואסור לערב בין השמשות דהוי כמתקן ותיפוק ליה דבלא"ה צריך לשאול על עירובי תחומין עם חשיכה דוקא דרוב עירובי תחומין מניחין עירובן בסוף התחום דהיינו ב' אלפים אמה וכל שיעור בין השמשות אינו אלא שיעור אלף ת"ק אמה כדאיתא בטור או"ח ו"ע (ס' רס"א סע' ב') וא"כ היאך ישאל בניחותא ערבתם עירובי תחומין כיון שאין עוד שהות בדבר, אלא ע"כ דעיקר השקלא וטריא בפרק במה מדליקין היינו לענין דינא דמשמע מלשון המשנה דספק חשיכה אסור לערב ומוקי לה בעירובי תחומין משום דחמיר אבל לענין השאלה בתוך ביתו אפילו עם חשיכה לא שכיח כיון שאין שהות בדבר וכל שכן דאין צריך לאמרו בניחותא כיון שהוא עם חשיכה והשעה עוברת, אלא דעיקר השאלה הוא על עירובי הצירות שצריך לרוב בני אדם משא"כ בעירובי תחומין לא שכיח כלל דאין מערבין אלא לדבר מצוה...

4. ספר שערים מצויינים בהלכה

דף ז. צריך למימרינהו בניחותא כו'. משום דבערב שבת הזמן עלול לריב דאיתא במס' קידושין (עו:) מ"ט כיון דמנצו בהדי אינשי, וממשכנין על הצדקה אפי' בערב שבת, ופרש"י מפני שהאדם טרוד ומתוך כך מריבין עמהן ומבזין אותן. ולכן קאמר הכא שישלוט ברוחו, ולא יאמר בלשון תקיף אלא בניחותא. וע"ע מה שכתבנו לקמן (נב. ר"ה דכל). ועי' במג"א ובמחצה"ש (סי' רס סק"ב):

5. ספר גליוני מנחת חן

גמ' למימרינהו בניחותא כי היכא דלקבלו מיניה. יש לפרש את זה בב' אופנים: א) דאם יאמר בכעס לא ישמעו לו. ב) דאם יאמר בכעס עשרתם ערבתם אז יכול להיות שלא עשירו ולא ערבו ומתוך אימה ישקרו וכן אם יאמר בכעס הדליקו את הנר אז ידליקו תיכף את הנר ולא יעשירו ויערבו. (נחלת משה).

6. גרש ירחים מסכת גיטין דף ז עמוד א

בגמרא למימרינהו בניחותא כי היכי דליקבלו מיניה, וקשה בהדלקת נר איך שייך דליקבלו מיניה. דבשלמא בעשרתם יש לומר אם יאמר בלשון כעס, מכח מורא יאמרו שכבר עשירו ושוב לא יעשירו, אבל בהדלקת נר הא חזי וכל שכן אם יש להם מורא שידליקו מיד. ואפשר לומר דאם יאמר בלשון כעס, אפשר שעדיין לא עשירו וידליקו הנר והוי קבלת שבת, ושוב לא יעשירו כיון שקיבלו שבת עליהם, מיהו מלשון המשנה (שבת לד, א) ספק חשיכה אין מעשרין משמע אף שכבר הדליקו הנר מסתמא, מכל מקום יכולין לעשר, ועיין אורח חיים סימן רס"ג, ואפשר משום דמצוה להדליק ושלא יקדים ולא יאחר כדאיתא בשבת (כג, ב) ובאורח חיים סימן רס"ג סעיף ו' אם כן כשמוצא נר דלוק, ומצוה להדליק לכבוד שבת, והיינו לכבות ולהדליק אחר כך, ויש לחוש שמחמת אימה שמא ישכחו לחזור ולהדליק, לא יכבוהו ויניחיהו דולק ואינו מצות נר שבת, ועוד נראה שאם ירגיל עצמו בכעס, שוב בשבת אחרת ידליקו באיסור:

7. משך חכמה על ויקרא פרק טז פסוק א

כן בשנה, הוא הזמן, השבת הוא מושפע, שמי שלא טרח בע"ש לא יאכל בשבת, (עבודה זרה ג סע"א) ומוכן כל צרכו מע"ש, אכן הוא משפיע, כי הוא מקור הברכה, כמו שאמרו ויברכהו, שהשבת נותן שפע לששת ימי המעשה, (זהר שמות דף סג, פח) והוא כמו היכל, שהשפע מרובה מן השבת במזון וחיות וחכמה לכל ששת ימי המעשה. [אולי ע"ז יורה ג' דברים שאדם צריך לשאול בתוך ביתו (שבת לד במשנה) עישרתם, שלקראת זה משפיע השבת ברכה במזון, ועשר בשביל שתתעשר (תענית ט), ערבתם, הוא התנועה וההתנועות ממקום למקום, שזה מורה על החיות, כי כל חי מתנועע, וזהו הטלטול ממקום למקום, או הוא עירובי תחומין לשיטת רש"י ודאי הוא התנועה, הדליקו את הנר הוא נגד החכמה, כי אור הוא חכמה ואור זו תורה, (משלי ו, כג. מגילה טז:) וכתוב על דרכיך נגה אור, (איוב ס"פ כב) ושמעתתא בעי צלותא כו' (ערובין סה) ודו"ק.]

8. ספר דבר יעקב

אן אמר רב אשי אנא לא שמיע לי הא דרבב"ח וקיימתיה מסברא - המהרש"א והמהר"ם שיף מקשים שגם רבה בב"ח אמר כן מסברא. המהר"ם שיף מתרץ שרבה בב"ח דייק כן מלשון המשנה דקתני יאמר ולא קתני יצוה, ועוד דקתני בתוך ביתו משמע כאומר לעצמו, ורב אשי לא ידע הדיוק וקיימיה מסברא.

9. תוספות מסכת גיטין דף ז עמוד א

השתא בהמתן של צדיקים כו' - אמר ר"ת דלא פריך אלא גבי מידי דאכילה דגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור ולהכי לא פריך גבי ר' ישמעאל שקרא והטה בפרק קמא דשבת (דף יב:) וגבי יהודה בן טבאי שהרג עד זומם (חגיגה דף טז:) ובההיא דפ"ב דכתובות (דף כח:) דהעלו עבד לכהונה על פיו לא גריס ליה ר"ת אע"פ שיש שם אכילת איסור תרומה לאשתו ולבניו שהן אסורין בתרומה מ"מ כיון שחכם עצמו אין נכשל באכילת איסור אין סברא להקשות ורב ירמיה בר אבא דאישתלי וטעים קודם הבדלה (פסחים דף קו:) אע"ג דאמר התם (דף קה.) דמיתתו באסכרה ובראש השנה (דף כא.) בסים תבשילא דבבלאי בצומא רבא דמערבא אין דבר מגונה כל כך אכילה של היתרא בשעת האיסור.

ד' בא"ד - אין דבר מגונה כל כך אכילה של היתירא בשעת האיסור - הקובץ ביאורים [אות ו] מבאר דיוה"כ הוי איסור גברא, אבל תרומה או אבר מהחי הוי איסור חפצא, והגנאי הוא כאשר אוכל איסור שהמאכל עצמו הוא חפצא של איסור. ומוסף הק"ב דלפ"ז יש להוכיח שאיסור דרבנן

הוי איסור חפצא, דאם הוי איסור גברא קשה מהגמ' [בחולין ו] שמקשה איך נכשל ר' זירא באיסור דמאי, ומה בהמתם של צדיקים וכו', ואם הוי איסור גברא ליכא קושיה לפי התוס'. והנה הנה"מ [סימן רלד-ג] כתב שבאיסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה, ובפשטות סברתו משום שבאיסור דרבנן ליכא איסור בחפצא אלא הוי איסור על הגברא, ולכן בשוגג ליכא איסור. מיהו יש לדחות בדוחק דסברתו היא שרבנן לא אסרו החפצא היכא אוכל בשוגג.

11. בית יצחק ל"ז

בהם הוא מה שחייב לשמוע לדברי חכמים, ומדוע צווי זה אין האיסור יכול להיות איסור חפצא, שאיסור חפצא הוא איסור פרטי על החפץ.

ד. לא יאונה לצדיק כל און

בחולין (ו) איתא "השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמן לא כל שכן". ומפרש הגמ' (דברי פינחס בן יאיר ובהמתן) "אקלע להווא אושפיוזא, רבו ליה שערי לחמיה לא אכל, חבטינתו לא אכל, נקרינתו לא אכל, אמר להו דלמא לא מעשין, עשרינתו ואכל, אמר ענייה זו הולכת לעשות רעון קונה ואתם מאכילין אותה טבליים". כלומר, שבהמת רבי פינחס בן יאיר לא היה אוכל את השעורים מפני שהיו טבלי. ומה למד הגמ' את הכלל "בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמן לא כל שכן". ר"ל שיש שמירה מיוחדת לצדיקים (ולבהמתם) שלא יעברו על עבירה אפילו בשוגג.

ובגמ' הקשה "ומי מיחייבא והתנן הלווק לודע ולבהמה וקמה לערות ושמן לר ושמן לסוף בו את הכלים, פטור מהומאי". כלומר, שבאמת אוכל המיוחד לבהמות פטור מן המעשר. ומשני בגמ' "לא שנו אלא שלקח מתחלה לבהמה, אבל לקחן מתחלה לאדם ונמלך עליהם לבהמה חייב לעשר". היינו, ששעורים אלו לקחו לאדם ואח"כ נמלך עליהם לחם לבהמה, ולכן חייבים במעשר. ומכיון שבאמת שעורים אלו היו טבלי, הקב"ה סדר שלא יהיה תקלה על ידה ולכן הבהמה לא אכלה את השעורים.

ועיין בתוס' (ה' ר"ה צדיקים) שכתבו:

הימה דהא אשכחן יהודין בן טבאי שהרג עד וזמם בפ"ק רמכות, ור' ישמעאל שקרא והטה בפ"ק דשבת. ואורי' דדוקא במידי דאכילה אין הקב"ה מביא תקלה על ידן שגנאי הוא לצדיק שאוכל דבר איסור וכו', ובריה דאמר כמה בסיס תבשילא דבלאי בצומא רבא דמעורבא ובערבי פסחים ר' ירמיה בר אבא אילע לבי רב אסי ואשתלי וטעם קודם הברלה אע"ג דמיתתו באסכרה התם אכילת היתר הוא אלא שאוכל בשעה האסורה.

כלומר, שאף שמצינו שהיו צדיקים שנכשלו בעבירות, מ"מ אין עבירות אלו בכלל מה שאין הקב"ה מביא תקלה על ידם. שכלל זה-לא נאמר אלא במידי דאכילה, ולא בשאר דברים. אך הקשו התוס' מדמצינו שחרבה נכשלו באכילה ביוה"כ, וגם ר' ירמיה בר אבא נכשל באכילה קודם הברלה. ותירו התוס' "התם אכילת היתר הוא אלא שאוכל בשעה האסורה". כלומר, שבאופנים אלו, האוכל היה מותר בעצם, אלא הזמן גרם האיסור. וכנראה שהתוס' מחדשים דהכלל הני"ל לא נאמרה אלא כשהאיסור הוא איסור חפצא, שיש יותר גנאי לצדיק לאכול דבר שאסור בעצם. אבל אם האיסור הוא איסור גברא, אפילו אם הוא איסור אכילה שלא נאסר החפצא, לא נאמר כלל זה.

ועיין במשן חכמה שהעיר, דלפי הסוד שכתב ברעת הרמב"ם דמי שעובר על איסור דרבנן בשוגג א"צ כפרה. לא היו להתוס' להקשות מהא דר' ירמיה בר אבא טעם קודם הברלה, דטעימה קודם הברלה אינו אלא איסור מדרבנן. ובאיסור דרבנן, אם עבר בשוגג, א"צ כפרה. א"כ לא מסתבר לומר שיש שמירה לצדיקים שלא יכשלו באיסור דרבנן שהרי אין כאן מעשה עבירה כלל.

ה. האם דמאי הוי איסור חפצא

עיין בחולין (ו) דאיתא שם "אמר רבי זירא אפשר גזיר על התעורבות דמאי, ומסתיעא מילתא דרב אסי למיכל איסורא, השתא בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן, צדיקים עצמן לא כל שכן". כלומר, שרבי זירא הביא ראיה שתעורבות דמאי מותרת כמה שר' אסי אכלו. ואם באמת היתה אסורה הוי אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים.

ועיין באתון דאורייתא (כלל ו) שהגאון רב יוסף ענגיל חספתין לענין דמאי אם האיסור הוא רק אם הע"ה לא עישר, אבל אם באמת עישר הוי כנתבאר לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה. או דילמא אף אם באמת עישר, אסור לו משום שדמאי אסור בעצם. ופשוט ספיקו מתגמ' הני"ל. דהיינו, אם דמאי אינו אסור אלא כשבאמת לא עישר הע"ה, אין ידעו שתעורבות דמאי מותרת כמה שר' אסי אכלו ואין הקב"ה מביא תקלה על ידן. דילמא תעורבות דמאי אסורה, אלא שגודמן לר' אסי דמאי שבאמת

תסור. וא"כ איך יכול להיות שהיו להם איסורים מדרבנן בלי הצויה של לא תסור. אלא ודאי שאין ההתחייבות לשמור איסורים מדרבנן תלויה על הלאו של לא תסור. ה' שקטנים מצווים על איסורי דרבנן, אע"פ שאין הם מצווים על לא תסור, הרי אין איסורים דרבנן תלויים על לא תסור וכנ"ל.

אך לפי"ז יש להקשות על יסוד המשך חכמה והשערי ישר. שהרי הם סוברים שכל יסוד איסורי דרבנן הוא שחייב לשמוע בקולם, וממילא איסורים דרבנן הם איסורי גברא. וא"כ, איך הם מסבירים את דברי הגמ' שיש שמירה לצדיקים מאיסור דמאי שאינו אסור אלא מדרבנן. ע"כ לא הוי איסור חפצא לפי שיטתם, והרי התוס' כתבו שאין שמירה לצדיק אלא מאיסורי חפצא. ועוד יש להקשות על הסבר הנתיבות בדברי הש"ך, שהעובר על איסורי דרבנן א"צ כפרה, דא"כ למה אמרין שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים בדמאי, הרי כיון שעבר רק בשוגג אין כאן איסור כלל, וא"צ כפרה. ואינו שמירה צריך שלא יכשל באיסור, הרי אין אם "נכשל" אין זה מעשה עבירה. ובאמת, עיין בקובץ הערות (שם) שמחמת קושיות אלו סובר הדעובד איסור דרבנן בשוגג צריך כפרה, ואיסור דמאי הוא איסור חפצא, וכן אפשר לכל איסור דרבנן להיות איסור חפצא.

מבואר איך הביאו ראייה ממה שאין הקב"ה מביא תקלה על ידו, והרי כתבו התוס' שאין שמירה זו אלא מאיסורי חפצא. וכן העיר הקובץ שיעורים (קונטרס דברי סופרים סימן א' אות כו). ועיין בקובץ ביאורים שהוכיח מגמ"ז שסיפורים דרבנן הוי איסור חפצא ולא איסור גברא, דאליה לא היה שייך לומר שאין הקב"ה מביא תקלה ע"י וכנ"ל.

ובקובץ שיעורים (שם) כתב:

וא"כ הריא קושיא לדוכא דילמא באמת היה מעושר ומה שעבר על איסור של דבריהן לא הא חמיר איסורן מאיסור יוהכ"פ דלא עדיף לאו דלא תסור מלאו דיום הכפורים ומאי פריך ולפי הנ"ל ניחא דכיון שאסור חכמים תעורב דמאי המאכל עצמו אסור כמו בטבל דאורייתא שהסכימה דעתן לדעת המקום והוא רצון ה' שיהו אסורין משום טבל.

כלומר, שכיון שאסור חכמים את הדמאי, הרי "המאכל עצמו אסור כמו טבל דאורייתא". ר"ל שדמאי, וכן כמה וכמה איסורים מדרבנן, הרי הם איסורי חפצא.

ועיין עוד בקובץ הערות (קיד) שהביא ב' ראיות שאיסורי דרבנן הם איסורי חפצא, ואסורין מצד עצמם. הא' שמצונו תקנות מדרבנן אף קודם מתן תורה וכגון כבי"ד של שם. ואם איתא דכל החיוב לשמוע על לחכמים הוא משום לא תסור, הרי קודם מתן תורה לא היו מצווים על לא

תסור. וא"כ איך יכול להיות שהיו להם איסורים מדרבנן בלי הצויה של לא תסור. אלא ודאי שאין ההתחייבות לשמור איסורים מדרבנן תלויה על הלאו של לא תסור. ה' שקטנים מצווים על איסורי דרבנן, אע"פ שאין הם מצווים על לא תסור, הרי אין איסורים דרבנן תלויים על לא תסור וכנ"ל.

אך לפי"ז יש להקשות על יסוד המשך חכמה והשערי ישר. שהרי הם סוברים שכל יסוד איסורי דרבנן הוא שחייב לשמוע בקולם, וממילא איסורים דרבנן הם איסורי גברא. וא"כ, איך הם מסבירים את דברי הגמ' שיש שמירה לצדיקים מאיסור דמאי שאינו אסור אלא מדרבנן. ע"כ לא הוי איסור חפצא לפי שיטתם, והרי התוס' כתבו שאין שמירה לצדיק אלא מאיסורי חפצא. ועוד יש להקשות על הסבר הנתיבות בדברי הש"ך, שהעובר על איסורי דרבנן א"צ כפרה, דא"כ למה אמרין שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים בדמאי, הרי כיון שעבר רק בשוגג אין כאן איסור כלל, וא"צ כפרה. ואינו שמירה צריך שלא יכשל באיסור, הרי אין אם "נכשל" אין זה מעשה עבירה. ובאמת, עיין בקובץ הערות (שם) שמחמת קושיות אלו סובר הדעובד איסור דרבנן בשוגג צריך כפרה, ואיסור דמאי הוא איסור חפצא, וכן אפשר לכל איסור דרבנן להיות איסור חפצא.

מצד השני, יש להקשות על דעת הרב אלחנן דאיסורי דרבנן הרי הם איסורי חפצא, אף ש"ל דהא דאמרין ספק דרבנן לקולא הוא משום שהם אמרו והם אמרו וכמו שהבאנו מהרשב"ץ והמב"ט, מ"מ למה אמרין שהמוכר דבר האסור מדרבנן והלוקח אכלו, אין המוכר חייב להתיר לו הדמים. והרי המוכר גרם לו להכשל באיסור חפצא.

ו. הבנה אחרת בגדר לא יאונה לצדיק כל און

ושמא יש לתרץ שיש כאן מה' הרמב"ם והתוס'. אף שהתוס' ס"ל דהא דאין הקב"ה מביא תקלה ע"י הוא דוקא באיסורי חפצא, והרמב"ם סובר שאף באיסורי גברא יש שמירה שאין הקב"ה מביא תקלה ע"י. ולפי"ז, נדחה דיוק הקובץ שיעורים מהאתון דאורייתא. הראיה של הקובץ שיעורים היתה בנויה על הנחת התוס' שאין השמירה מתקלה אלא באיסורי חפצא, ע"כ שדמאי הוא איסור חפצא, דא"כ איך הביאו ראייה ממה שאין הקב"ה מביא תקלה ע"י. אבל אם השמירה זו היא גם מאיסורי גברא, ודלא

ומהא דר' ירמיה בר אבא אכל קודם הברלה. למה הביא הקב"ה תקלה על ידו.

ועיין בתפארת יעקב (חולין ה:) שכתב:

נהג קושיא הללו יש ליישב בפשיטות והיינו דוקא כל שאינו בגומת הצדיק בעצמו רק שאיננו לו תקלה בלי דעת זה ודאי אין הקב"ה מסבב לו, אבל מה שהוא בגומת הצדיק בפשיטתו, ודאי לא שייך זה, ור' יהודה בן טבאי שנגת תלמוד עולה דוק, ולא היה לו לרזן משקול דעתו עד שיתייצג עם שאר חכמים בדורו, וכ"ש ר' ישמעאל שעבר על דעת חכמים וקרא לאור הנה, משא"כ ר"א ור"י דלא שמיעו להו כלל הך גידיה ודאי לא היה מגיע תקלה על ידו.

כלומר, שאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים היכא שהם לא גרמו אותה התקלה. אבל אם מאיזה סבה שהיא, הצדיק גרם לתקלה שתבוא, אין כאן שמירה מתקלה. ולכן יהודה בן טבאי שהיה לו להתייצג עם גדולי הדור, בא לידי תקלה. וכן ר' ישמעאל בן אלישע, שעבר על דברי חכמים, הביא תקלה לעצמו. אבל הגמ' בחולין שהניח שרב אסי לא יכשל באיסור דמאי הוא משום דר' אסי לא שמע מעולם שתעורב דמאי אסורה, ולכן לא גרם האיסור לעצמו אלא בא מעצמו, ולכן אין הקב"ה מביא תקלה ע"י.

ז. דמאי הוא איסור גברא

והנה, עיקר הקושיא על יסוד המשך חכמה והשערי ישר היא הקושיא שהביא הרב אלחנן מהא דיש שמירה לצדיקים אפילו מאיסור דמאי. ומבואר מהכלל של תוס' לגבי הגדר של שמירה לצדיקים, דמאי שהוא איסור דרבנן הוי איסור חפצא. אם נוכל להסביר סוגיא זו באופן אחר, הרי דברי המשך חכמה והשערי ישר עולים יפה. ובאמת יש לדחות ראית רב אלחנן שדמאי הוא איסור חפצא, אפי' לפי שיטת התוס' שאין שמירה אלא מאיסורי חפצא.

הנה הסוגיא בחולין מתעסק בתעורבת דמאי של מין כשאינו מיעו. ועיין בחזו"א (דמאי ד'יד) שמשמע מדבריו שהשאלה אם תעורבת

דמאי אסורה היא שאלה אם אומרים טעם כעיקר לגבי דמאי. ר"ל, שמה שרב אסי אכל היתה תעורבת של דמאי ומין אחר, שאם היתה בתעורבת טבל ודאי, הטבל היה נותן טעם בתעורבת והיתה אסורה משום טעם כעיקר. ומכיון שהיה בו דמאי היו מסופקים אם גם בדמאי יש הדין של טעם כעיקר. וממה שרב אסי אכלו הביא ראייה שתעורבת דמאי מותרת, דאם לא בן הרי אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים.

ועיין במאמר הרב מנחם גנג (מסורה חוברת א עמ' פח) שהביא יסוד שלא אמרין טעם כעיקר אלא כשמאכל הנותן טעם הוא איסור חפצא. אבל אם האיסור הוא איסור גברא, אין אומרים טעם כעיקר.

על פי זה יש לומר, שכל השאלה אם תעורבת דמאי אסורה, תלויה על השאלה אם דמאי הוא איסור חפצא או גברא. דאם דמאי הוא איסור חפצא, תעורבתו ג"כ אסורה, משום שאמרין טעם כעיקר. אבל אם דמאי הוא איסור גברא, אין אומרים טעם כעיקר ותעורבתו מותרת. לכן תמה רב וירא, אם תעורבת דמאי אסורה, הרי דמאי הוא איסור חפצא ולא היה ר' אסי אוכלו דאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים באיסורי חפצא. ע"כ שאין תעורבת דמאי אסור דלא אמרין טעם כעיקר. וממילא אנו דואים שדמאי אינו איסור חפצא, דלא אמרין טעם כעיקר אלא באיסורי חפצא. כלומר, שכל השו"ט של הגמ' היתה כוונת הנקודה: אם דמאי הוא איסור גברא או איסור חפצא, ולמסקנא, דמאי הוא איסור גברא. ולכן אין קושיא על יסוד המשך חכמה מקושיית הגמרא מהא דיש שמירה לצדיקים אפילו מאיסור תעורבת דמאי שרק בהת"א היו תושבים שהוא איסור חפצא, אבל ממה שאכלו רב אסי, הסיקו שדמאי הוא איסור גברא, וממילא תעורבת דמאי מותרת.

ח. שני סוגי איסורי דרבנן

ונראה לומר שיש מקום גם לדברי המשך חכמה וגם לדברי הרב אלחנן, ולומר שיש ב' מיני איסורי דרבנן. יש איסורי דרבנן שהם איסורי גברא ויש איסורי דרבנן שהם איסורי חפצא. ומסתבר לומר כן, דבאיסורי דאורייתא יש איסורי גברא ויש איסורי חפצא, וכל דחקון רבנן כעין דאורייתא תקון.

12. ספר דבר יעקב

הו אלא בקשו להאכילו דבר גדול ומאי ניהו אבר מן החי - המהרש"א מבאר שקרי ליה דבר גדול כיון שזה המאכל היחיד שנאסר אף לכן נח.

13. ספר בניהו בן יהוידע על גיטין דף ז/א

בקשו להאכילו דבר גדול, ומאי ניהו אבר מן החי. נ"ל בס"ד, קרי ליה דבר גדול, כי הרב חקרי לב ז"ל ביו"ד ח"א סימן ח' העלה לדעת גדולי הפוסקים, שאם אכל אדם אבר מן החי יש בידו איסור לאו דאבר מן החי, ואיסור עשה דאינו זכות, דעבר אעשה דשחיטה, דכתיב [דברים כ"ז ז'] וזבחתי ואכלתי ע"ש, ולכן מאחר שיש בו עשה ולא תעשה, להכי קרי ליה דבר גדול:

14. ספר דבר יעקב

הרמב"ם [חובל ח-ט] כתב רשע שמצער ומיצר
אסור למוסרו לעכו"ם. וכתב המ"מ דהמקור מהגמ'
כאן. ואח"כ [בהל' יא] כתב הרמב"ם שמוסר או
המיצר לציבור מותר למוסרו לעכו"ם.

15. דף על הדף גיטין דף ז עמוד א

בגמ': שלח לוי מר עוקבא לר' אלעזר וכו' הדבר יצא מפי ר"א ונתנוהו לגניבא בקולר וכו'. והנה בפני יהושע ובחידושי החתם סופר כאן דייקו מלשון רש"י כאן. דהא דאסור למסרו היינו דוקא משום שלא היה אלא מחרפו ומגדפו מריבו ומקניטו, אבל אילו היה מוסרו, היה מותר למסור אותו ג"כ. וכן הוא בתשובות הרא"ש (כלל י"ז סימן ב') והובא בשו"ע חו"מ (סימן שפ"ח ס"ט) בהגה. והטעם שם, דהרי יוכל להורגו בדין. משמע דאיסור המסירה שוה לאיסור ההריגה ובמקום שהותרה ההריגה הותרה המסירה. וכן דעת הרי"ף (פרק הגוזל ומאכיל) שהביא שם סוגיא זו וכתב עליה בזה"ל: שמעינן מינה דאפילו במקום צער אסור למימסר בר ישראל למלכות לא שנא גופיה לא שנא ממוניה, עכ"ל. וכן כתב הרב המאירי בב"ק (דף ק"ז ע"א) והובא בשטמ"ק שם.

16. דף על הדף גיטין דף ז עמוד א

בגמ': דום לד' והתחולל לו, השכם והערב עליהם לבית המדרש והם נופלים לפניך חללים חללים. [1] ביאר בתוס' דהשכם והערב עליהם הוא ללכת לבית המדרש, אבל לא להתפלל עליהם שיענשו, דהרי אין למסור דינו לשמים... [2] פי' הגר"א מוילנא (בס' גנוזות הגר"א) השכם והערב עליהם היינו שיקדים זמן תפלתו בבוקר ובערב. וכן ה"ל עובדא אצלו שקמו עליו מתנגדים, והקדים את תפלתו, ותוך כמשלש חדשים נאבדו מן העולם כל הקמים עליו... [3] בבית ישראל (פ' כי תבא תשי"ח) כתב בזה לרמז על ימי הסליחות שבני ישראל קמים ומשכימים להתפלל ולהתחנן, וזהו בני אדם העומדים עלי, אלו נגעי בני אדם שנווצרים מחטאת האדם, ובאים להכשילו ולהחטיאו. לז"א השכם והערב לביהמד"ר, בבחינת - הבא להרגך "השכם" להרגו, ואז ממילא הן כלין מאליהן.

17. ספר גליוני מנחת חן

שם לא זאת להן לישראל שהשפילו הנבוה וכו' והעמידו
צלם בהיכל. הוא תמוה, דהא לא מצינו שישראל העמידו בעצמם
צלם בהיכל, וראיתי בדברי הגאון בעל תו"ח ז"ל (והמצפ"א הראה
מקום לדבריו) שביאר הענין במס' סנהדרין (דף ז'). ע"פ הא
דדריש התם בגמרא שופטים ושופטים תתן לך וסמוך ל"י לא
תטע לך אשרה, מכאן למי שממנה דיין שאינו הגון כאילו נוטע
אשרה אצל מזבח ה', נמצא דכיון שהשפילו את הגבוה - כלומר
לא מינו את החכם הראוי (להיות דיין), והגביהו את השפל -
שמינו לדיין את שאינו הגון, הו"ל כאילו העמידו צלם בהיכל
ורפח"ח. אכל ע"ע ביחזקאל ח' י"ד וברש"י שם ובפי' מהר"י
קרא. (ישא ברכה).

שם אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין, יעשה מהן צדקה. עצה זו קשה להבין על פי השכל הפשוט, ויש להסביר: התורה מלמדת אותנו הדרך הנכונה לעבודת ה', כאשר האדם שם

בטחונו באחד מצרכי עולם הזה, בכך הוא מראה, כאילו יש בזה כוח לפעול, זולת הכורא ב"ה חס ושלום, והאמת הוא: שכל דבר גשמי, הוא אין ואפס ממש, ובמה בטח? לכן נגרע פרנסתו ומזונותיו מצומצמין. אך - אם בכל זאת עושה צדקה מתוך מזונות אלה, הוא מראה בזה, שאינו שם בטחונו בדבר זה יותר, אלא בהשם יתברך בלבד, ומתדבק בו ית', לכן ממילא שורה ברכה בכל מעשה ידיו ובכל אשר יפנה יצליח. (קדושת לוי, פי' האגדות).

ובס' אור המאיר (פ' תצא) כ' שהאיש הירא את ה' ותמים בדרכיו, אין דרכו להסתכל בסל מזונותיו ולעשות חשבונות, כי בטחונו בה' שהוא יספיק לו מה שדרוש לצרכיו, אך אם במקרה הסתכל פעם בסל מזונו והרגיש שמזונותיו מצומצמין ומתוך זה נחלש בטחונו בה', העצה לזה: "יעשה מהן צדקה" - היינו: יתבונן כמעשיו ואז יראה כי כל מה שהקב"ה נותן לו, הרי זה צדקה שהקב"ה עושה עמו, ולא מצד צדקתו ומעשיו הטובים, וגם המזונות המצומצמים הללו לא מגיע לו. ואז כבר לא ירגיש בצמצום כלל.

ב] היה מהלך מעכו לכויב מימינו למזרח הדרך טמאה משום ארץ העמים - כך הגירסא לפנינו וכן גירסת רש"י, ולפ"ז עכו נמצאת במזרח א"י. וכן הוא מצויר בצויר שברש"י.

גירסת הגר"א ע"פ התוספתא והירושלמי איפכא, מימינו למזרח הדרך טהורה, ולפ"ז עכו וכויב נמצאים במערב א"י [קרוב לים].

הרמב"ן והריטב"א וחי' הר"ן מקשים על רש"י שעכו היא ליד הים בצד מערב.

והנה גם לפי רש"י לפי המסקנה שמירי ברצועה יוצאת, י"ל שעכו נמצאת במערב א"י אלא שהיא במזרחה של אותה רצועה. [ואפשר שזה כוונת רש"י שכתב בהר"א, השתא משמע לן דעכו קאי בגבול מזרחה של א"י]. וכן מפרש המאירי לפי ההר"א עכו בצד מזרח, ולפי המסקנה בצד מערב. וכן מצויר המהר"ם שעכו היא בצד מערב.

20. ספר דבר יעקב

הן המביא גט בספינה - רש"י מפרש שהגט נכתב בספינה. ונחלקו תנאי האם נהרות א"י מיקרי א"י.

והנה לא מוזכר מהיכן באו האנשים שהיו בספינה, האם באו מא"י או מחו"ל. החז"א [סימן קד-ב] כתב נראה שמירי שהאשה [היתה בספינה] היא מא"י וגם העדים החותמים היו מא"י, ואין כאן חשש לא משום קיום ולא משום לשמה, ואעפ"כ למ"ד שהנהר נחשב חו"ל חייב לומר בפ"ג, שלא תחלוק במדינת הים [ע"י תוס' סוד"ה עציץ]. וכתב החז"א דמכאן אנו למדים שחייב בפ"ג תלוי באיזה מקום נכתב הגט ואינו תלוי מאיזה מקום באו האנשים, ולכן בני א"י שיכתבו גט בחו"ל יהיה חייב לומר בפ"ג.

21. ספר דבר יעקב

והא"ר ירמיה לא קשיא הא ר' יהודה הא רבנן - צ"ב מה המחלוקת בין ר' יהודה לרבנן ובה רבנן דין אמירת בפ"ג בגט לדין מעשר.

והנה מחלוקת ר"י ורבנן אפשר לבאר בשני אופנים.

א. נחלקו האם ספינה שאינה גוששת יונקת מהאדמה או שאינה יונקת. וכן בעציץ המונח ע"ג יתדות פליגי האם יונק מהאדמה. וכן מפרש המאירי בספינה גוששת יונק מהאדמה, וספינה שאינה גוששת אינו יונק. וכן משמע בריטב"א שפירש לגבי עציץ ע"ג יתדות באנו למחלוקת ר"י ורבנן, משום שלפי רבנן יונק מהקרקע ולפי ר"י אינו יונק. ונראה דלא

נחלקו במציאות האם יונק או לא, אלא נחלקו האם יניקה בעצט מיקרי יניקה או לא.

ב. הכי"ע ספינה שאינה גוששת יונקת, אלא דפליגי האם מיקרי מחובר לארץ, דכדי להתחייב במעשר לא מספיק שתהיה יניקה אלא בעינן שיהיה מחובר לאדמה כדי שיהיה גידולי הארץ. ופליגי בזה האם כשייש הפסק מים או אור מיקרי גידולי הארץ דכמאן דמנח בארץ דמי או שאינו נחשב לגידולי הארץ.

22. ספר דבר יעקב

יב] אמר ר' יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת אבל אין הספינה גוששת פטור - הרמב"ם [תרו' א-כג] פוסק כמו ר' יהודה שדוקא בספינה גוששת חייב במעשר. והטעם שהלכה כר' יהודה מבאר הכס"מ, וכן מבאר הרמב"ם בעצמו [בפיה"מ חלה ב-ב], משום שר' יהודה במשנה אינו חולק על ת"ק אלא מבאר את דברי הת"ק וכמש"כ התוס'.

המל"מ [ביכר' ב-ט] מקשה שלגבי ערלה כתב הרמב"ם [מע"ש ט-ה] הנטוע בספינה חייב בערלה, וקשה למה לא חילק בין ספינה גוששת לאינה גוששת.

23. ספר דבר יעקב

בש"ר ר' דוד [אות קנו] מקשה למה לגבי גט מדמים למעשר שפטור ולא מדמים לערלה שחייב.

האגלי טל מתרץ הרמב"ם ע"פ מה שחילק יי"ש למי פ"ק דערלה לענין נוטע בבית שחייב

בערלה משום שלגבי ערלה כתוב ארץ, ובית הוי בכלל ארץ, אבל לענין מעשר פטור כיון שכתוב שדה, ובית אינו שדה. ולפ"ז ה"ה דיש לפטור מחיוב מעשר בספינה כיון דבעינן שיהיה נוגע בקרקע כדי שיהיה שדה, משא"כ לענין ערלה חייב גם אם נמצא באויר או במים כיון שהאויר והמים הוא בכלל ארץ. וכן מתרצים הדבר"י [סימן ב"ן] ובש"ר ר' שמואל [אות צט].

ואכתי צ"ב למה לגבי גט מדמים למעשר שפטור ולא מדמים לערלה שחייב.